

12. Поваляєва С.В. Сімург / Світлана Поваляєва ; худож.-оформлювач І.В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2006. – 253 с. – (Графіті).
13. Роздобудько І. Гудзик / Ірен Роздобудько ; худож.-оформлювач І.В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2006. – 222 с. – (Колібрі).

The article deals with the problem of future English teachers' sociocultural competence formation with the means of precedent texts. It has been mentioned that the knowledge of a foreign language is not always enough for the intercultural communication, as precedent texts incomprehension can break the process of intercultural communication. Taking into consideration this argument, a future English teacher must solve a very important task of learning the texts which are significant for English not only at the English lessons, but also analyzing modern Ukrainian prose which broadens the student's mental outlook and dorns his erudition and professional competence.

The main approaches to the sociocultural competence interpretation have been traced and the category of the precedent text has been determined. The examples of the precedent texts based on the English literature have been illustrated.

Key words: precedent text, sociocultural competence, English, prose, teacher, student, communication, knowledge, culture.

УДК 378.011.3-051:811.111

Меркотан Л.Й.

Merkotan L.

ПРЕЦЕДЕНТНІ ТЕКСТИ В ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

PRECEDENT TEXTS IN THE DISCOURSE OF THE MODERN UKRAINIAN LITERATURE AND THEIR ROLE IN FUTURE ENGLISH TEACHERS' SOCIOCULTURAL COMPETENCE FORMATION

У статті розглянуто проблему формування англомовної соціокультурної компетенції майбутніх учителів англійської мови засобами прецедентних текстів. Зазначено, що знання лише іноземної мови не є достатнім для міжкультурної комунікації, оскільки нерозуміння прецедентних текстів як одиниць когнітивної бази може порушувати процес міжкультурної комунікації. Зважаючи на це, перед майбутнім учителем англійської мови постає важливе завдання ознайомлення з тими текстами, які є значущими для англійців, проте не лише на заняттях з іноземної мови, а аналізуючи сучасну українську прозу, яка розширює не лише кругозір студентів, а й формує ерудицію та професійну компетенцію.

У розвідці окреслено основні підходи до трактування поняття соціокультурної компетенції та визначено категорію прецедентного тексту. Проілюстровано приклади прецедентних текстів, джерелами яких є твори англійської літератури, знання яких необхідні для успішної реалізації спілкування.

Ключові слова: прецедентний текст, соціокультурна компетенція, англійська мова, проза, учитель, студент, комунікація, знання, культура.

В умовах реформування освітньої системи України та оновлення всіх аспектів життєдіяльності суспільства в руслі реалізації основних положень загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти постає необхідність дотримання комплексного підходу до формування особистості, котра володіє низкою компетенцій, необхідних для життя в умовах постійних змін.

Майбутні вчителі англійської мови повинні володіти знаннями та вміннями міжкультурної комунікації й послуговуватися набором комунікативних стратегій, адекватний вибір яких залежить від рівня сформованості соціокультурної компетенції, яка стала об'єктом зацікавлення таких дослідників, як Н. Бориско, Н. Гез, І. Зимня, С. Козак, О. Коломінова, З. Корнаєва, О. Леонт'єв, С. Ніколаєва, Т. Опанасенко, Ю. Пассов, О. Первак, В. Редько, Л. Рудакова, Н. Саланович, В. Скалкін, В. Топалова, Т. Третьякова.

Визначальною умовою формування соціокультурної компетенції є оволодіння фоновими знаннями, тобто знання про країну та її культуру, відомі усім жителям даної країни. Крім того, особливість спілкування тієї чи тієї лінгвокультурної спільноти обумовлена національно-культурним змістом, що належить до комунікативної компетенції її представників. З огляду на це, як слушно зауважує О. Бриченкова, «...знання вербального коду, тобто мови, та правил його використання є недостатніми для успішного спілкування між представниками різних лінгвокультурних спільнот. Поверхневе володіння культурою того етносу, до якого належить співрозмовник, є головною причиною невдач у міжкультурній комунікації, оскільки саме ці знання мовець актуалізує в своєму мовленні» [3, с. 3].

Першочергове значення для адекватного розуміння та коректного сприйняття мовлення представника іншої лінгвокультурної спільноти мають позакодові знання, тобто ті складники когнітивної бази певної національної лінгвокультурної спільноти, що належать до невербальних знаків культури. Оволодіння цими знаннями можливе за умови цілеспрямованого включення в навчальний процес тих культурних складових, які й визначають структуру, організацію та зміст комунікації. Саме прецедентні тексти як одиниці когнітивної бази мають практичну спрямованість, тому їхнє незнання чи нерозуміння може порушувати процес міжкультурної комунікації. Зважаючи на це, перед майбутнім учителем англійської мови постає важливе завдання ознайомлення з тими текстами, які є значущими для англійців, проте не лише на заняттях із англійської мови, а й долучаючись до художнього слова української культурного простору.

Проблема прецедентності стала ключовою у царині когнітивного (Д. Багаєва, Д. Гудков, В. Джанаєва, І. Захаренко, В. Красних, Є. Попова, Г. Слишкін), лінгвокультурологічного (С. Баннікова, Н. Бурвікова, К. Зав'ялова, В. Костомаров, А. Проскуріна, Ю. Прохоров), структурно-семантичного аспектів дослідження прецедентних феноменів (І. Арнольд, Н. Голубева, Л. Гришаєва). Проте лише на окремі розвідки щодо методичного підходу до вивчення прецедентних феноменів натрапляємо в працях Н. Бойко, О. Бриченкової, А. Буднік, О. Дрянгіної, Е. Ростової, І. Яценко, І. Хижняк.

Актуальність дослідження обумовлена соціальною необхідністю підвищення культури мовлення в сучасному суспільстві, зокрема в професійному мовленні майбутнього вчителя англійської мови, а прецедентні тексти як невід'ємні елементи сучасної української прози є джерелом інтелектуального та духовного розвитку студентів, оскільки розширюють не лише їхній кругозір, а й формують ерудицію та професійну компетенцію.

Предметом дослідження стали прозові твори українських авторів, а саме: Юрія Андруховича, Лариси Денисенко, Любка Дереша, Ірени Карпи, Світлани Поваляєвої, Ірен Роздобудько.

Соціокультурна компетенція – знання культурних особливостей носія мови, його традицій, норм поведінки і етикету, вміння розуміти і адекватно використовувати їх у процесі спілкування, залишаючись при цьому носієм іншої культури. Формування соціокультурної компетенції має на меті інтеграцію особистості в систему світової та національної культури.

У сучасних педагогічних дослідженнях соціокультурна компетенція розглядається як:

- готовність особистості до соціокультурної діяльності (Т. Жукова);
- інструмент виховання міжнародно-орієнтованої особистості, яка розуміє взаємозв'язок і цілісність світу, необхідність міжкультурної співпраці (О. Соловова);
- знаннева обґрунтованість поведінкових актів (С. Чехова);
- володіння учнями особливостями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування (О. Оберемко);

– поведінкова, етикетна, знання соціокультурного контексту; лінгвістичні маркери соціальних стосунків; правила ввічливості; вирази народної мудрості, діалект, акцент (Л. Маслак).

Щодо терміну «прецедентний текст», то варто зазначити, що його вперше введено в наукову парадигму Ю. Карауловим у доповіді «Роль прецедентних текстів у структурі та функціонуванні мовної особистості» на VI Міжнародному конгресі викладачів російської мови та літератури у 1986 році, який тлумачив це поняття як текст «... (1) значущий для тієї чи тієї особистості в пізнавальному та емоційному планах; (2) що має надособистісний характер, тобто добре відомий широкому оточенню цієї особистості, включаючи її попередників і сучасників; (3) звернення до нього відбувається неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості» [8, с. 216].

Взявши за основу тлумачення Ю. Караулова прецедентного тексту, розробники теорії прецедентних феноменів І. Захаренко, В. Красних, Г. Гудков, Д. Багаєва екстраполюють зазначену дефініцію на поняття «прецедентні феномени», наголошуючи, що Ю. Караулов розуміє термін «текст» дуже широко [7, с. 82]. Водночас прецедентний текст трактується науковцями як «... завершений і самодостатній продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності; (полі)предикативна одиниця; складний знак, сума значень компонентів якого не дорівнює його змісту; прецедентний текст добре відомий будь-якому середньому члену національно-культурної спільноти; звернення до прецедентного тексту може багаторазово відновлюватися в процесі комунікації через пов'язані з цим текстом прецедентні висловлювання чи прецедентні імена» [64, с. 83].

Враховуючи наукові здобутки розробників теорії прецедентних феноменів, обґрунтовуємо прецедентний текст як текст, значущий для тієї чи тієї мовної особистості в емоційному та когнітивному планах, апеляція до якого може неодноразово відновлюватися в процесі комунікації через пов'язані з цим текстом прецедентні висловлювання, прецедентні імена чи прецедентні ситуації.

Зафіксований у мові української прози початку ХХІ століття мовний матеріал свідчить про інтерес до європейської літератури. Зокрема, у більшості випадків для дискурсу сучасної української прози характерна апеляція до текстів англійської літератури.

В аналізованих текстових масивах вербалізовані англійські прецедентні тексти представлені, перш за все, творами англійського поета і драматурга У. Шекспіра. Зокрема, чималий інтерес становить трагедія «Ромео і Джульєта» («Romeo and Juliet»), матеріально відображена прецедентними іменами: *І тут, мов якийсь казковий принц, **ромео** чи викрадач циганки-ази, на горизонті з'явився захеканий Вася, він біг до мене з простягнутими руками і кричав: «Стрибай, стрибай!»* [9, с. 95].

На особливу увагу заслуговує трагедія У. Шекспіра «Гамлет» («The Tragical Historie of Hamlet, Prince of Denmarke»), апеляція до якої відбувається засобами вербалізації прецедентних імен і прецедентних висловлювань, як незмінних, так і трансформованих: *Як казав принц, **данський Гамлет**, «Господи, та мені достатньо й горіхової шкаралуни, щоб почувтисся власником безмежного простору – аби лиш погані сни не снилися»* [2, с. 99].

Серед інших п'єс У. Шекспіра, що знаходять відображення в корпусі сучасної української прози та є невід'ємною складовою англійського культурного простору, варто відзначити комедію «Як вам це сподобається» («As You Like It»), актуалізовану прецедентним висловлюванням: – *Всьо, Вася, папа, дуже приємно було тебе побачити! – Я здала назад, бо цей **театр, де люди в ньом актьори**, вже реально почав діставати* [9, с. 105] та п'єсу «Отелло, венеціанський мавр» («The Tragedy of Othello, The Moor of Venice»), вербалізовану прецедентним іменем, а саме іменем головного героя: *Це міг так само бути венеційський діалект ХV століття, мова **Отелло*** [1, с. 75].

Помітну роль у процесі творення англійської літератури відіграв визначний новеліст, автор нарисів і романів, поет Дж. Р. Кіплінг, до творчості якого часто апелюють українські прозаїки, залучаючи читачів у світ дитячих казок про Мауглі та Ріккі-Тіккі-Таві з «Книги джунглів» («The Jungle Book»): *Невідомо, кому пощастило більше, Боно чи **Мауглі**, хотілося пожартувати мені... [4, с. 121]; ...**Коза Дереза Конопляна Лоза, Трансформер Рікі Тікі Таві, Афелія О'Німфа, Нумо, дівчинко моя!*** [12, с. 66].

Паралельно з вербальною репрезентацією прозових творів спостерігаємо інтенцію українських письменників до актуалізації поетичних творів Дж. Р. Кіплінга, зокрема до найвідомішого вірша «Якщо» («If»): *А отримавши в результаті чи то гівно, чи тріумф, сприймати їх зовсім однаково. Себто рівноцінно. Як дим і вітер. Так писав Кіплінг. **Кіплінг** мав рацію. Слава методисту, що вніс його «IF» до програми* [10, с. 53].

Серед значної кількості апеляцій до прецедентних текстів варто виділити твори шотландського письменника А. К. Дойля, наприклад: *Дарця прийшла квадранс по сьомій, отже, вийшла іще до вечери в їдальні. А отже, мій непутящий **Вотсоне**, мала вже голодна* [6, с. 76] – детективні оповідання та повісті про Шерлока Холмса; *Очі абриса флуорисцентно зблискують. Теж мені, **собака Баскервілей*** [12, с. 109] – детективна повість «Собака Баскервілів» («The Hound of the Baskervilles»).

Варто зазначити, що в текстових масивах аналізованих творів часто натрапляємо на вербалізацію творів Л. Керрола та А. А. Мілна, як-от: *З ним навіть каналізацію чистилося залюбки, бо він увесь час цитував «**Алісу в Країні чудес**»* [2, с. 119] – казка англійського письменника Л. Керрола «Аліса в Країні Чудес» («Alice's Adventures in Wonderland»); *Але ж ранкові вистави, мабуть, бувають лише в Театрі юного глядача («Малюк і Карлсон» – в кращому разі) та в Ляльковому театрі («**Вінні Пух та усі-усі-усі**», мені довелося це бачити, було весело, але я не впевнений, що це буде до впадоби Мірі)...* [5, с. 163] – книга англійського дитячого письменника А.А. Мілна «Вінні Пух» («Winnie-the-Pooh»).

Не залишаються поза увагою українських прозаїків прецедентні тексти класиків англійської літератури, а саме Ш. Бронте, Ч. Діккенса, П. Л. Треверс, О. Уайльда: *Я сиділа в кріслі, в котрому цілком могла сидіти сіромаха **Джейн Ейр*** [4, с. 139] – роман англійської письменниці Ш. Бронте «Джейн Ейр» («Jane Eyre»); *Це несмак – іти на «**Олівера Твіста**»! – каже моя асистентка* [10, с. 60] – роман «Олівер Твіст» («Oliver Twist; or, the Parish Boy's Progress») Ч. Діккенса; *Я купила собі капелюшок, як у **Мері Поппінс**, уявляєш?!* [12, с. 23] – казкова повість «Мері Поппінс» («Mary Poppins») англійської письменниці П.Л. Треверс; *Якось моя пуста і нехаризматична частина без особливих зусиль перетвориться на **Доріана Грея**. Чи вже перетворилася? То й пес із нею. Але та, сильніша й перманентна, так і залишиться лордом Генрі, а **доріани** поступатимуть до нашої клініки просто ешелонами* [10, с. 77] – роман О. Уайльда «Портрет Доріана Грея» («The Picture of Dorian Gray»).

У мові української прози початку ХХІ століття значної ваги набувають прецедентні тексти, джерелами яких є твори Дж. Фаулза, Дж. Толкієна, В.С. Моєма, переконливим доказом чого є такі приклади: *Колись давно я читала нудний роман **Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта»*** [13, с. 207] – роман Дж. Фаулза «Жінка французького лейтенанта» («The French Lieutenant's Woman»); *Я вдаю, ніби лапаю те, на чому сиджу, – після вчорашнього циклопічного граду сад скидається на поле битви отих шестибивневих слонів з «**Володаря перстнів**»* [11, с. 139] – епічний роман у жанрі фентезі «Володар перстнів» («The Lord of the Rings») Дж. Толкієна; *Банзай порівняв те, що знав він, і те, що писала газета: виходило, що «**Місяць та мідяки**», як і решта творів, писалася під час інтимних зносин із черговою повією* [6, с. 31] – роман В.-С. Моєма «Місяць і мідяки» («The Moon and Sixpence»).

Майбутні учителі іноземної мови повинні знати не лише твори класиків англійської літератури, а й бути обізнаними в творчості сучасних англійських письменників. Так, одним із найпопулярніших героїв серед школярів є Гаррі Поттер, серія книг про пригоди якого відома в усьому світі завдяки інтелектуальним зусиллям англійської письменниці Дж. К. Роулінг. Текстові масиви сучасної української прози надають можливість студентам актуалізувати свої знання про романи, головним героєм яких є юний чарівник Гаррі Поттер: *Він схожий на вчителя **Гарі Поттера*** [4, с. 135].

Водночас інтерес до англійської культури простежується в апеляції до текстів англійських пісень, мовними маркерами яких зазвичай виступають назви текстів чи цитати: ***I feel you // Your sun it shines // I feel you // Within my mind // You take me there // You take me where***

// *The kingdom comes // You take me to // And lead me through // Babylon* [10, с. 221] – пісня «I Feel You» британського гурту «Depeche Mode».

Звісно, введення прецедентних текстів у навчальний процес не повинно обмежуватися лише ознайомленням студентів із зазначеними феноменами. Важливу роль в досягненні значення й функціонування прецедентних текстів відіграє лінгвокультурний коментар, мета якого – висвітлити зміст прецедентного тексту, пояснити конотації, пов'язані з прецедентним текстом і його джерелом, встановити спосіб вербалізації прецедентного тексту, в чому й полягають перспективні аспекти дослідження.

Список використаних джерел:

1. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики / Юрій Андрухович. – Кам'янець-Подільський : Meridian Czernowitz, ТОВ «Друкарня «Рута»», 2012. – 424 с.
2. Андрухович Ю. Таємниця : [роман] / Юрій Андрухович. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 352 с.
3. Бриченкова Е.С. Прецедентные высказывания в русском публицистическом дискурсе и их место в преподавании русского языка как иностранного : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (русский язык как иностранный)» / Е.С. Бриченкова. – М., 2007. – 23 с.
4. Денисенко Л. Відлуння : від загиблого діда до померлого : [роман] / Лариса Денисенко / передм. Г. Гузьо. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. – 320 с.
5. Денисенко Л. Забавки з плоті та крові. Новела з десяти частин / Л. Денисенко. – Львів : Кальварія, 2006. – 192 с.
6. Дереш Л. Культ : [роман] / Любо Дереш. – Львів : Кальварія, 2006. – 208 с.
7. Захаренко И.В. Прецедентное имя и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов / И.В. Захаренко, В.В. Красных, Д.Б. Гудков, Д.В. Багаева // Язык. Сознание. Коммуникация : Сб. статей. – М. : «Филология», 1997. – Вып. 1. – С. 82-103.
8. Караулов Ю.М. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – [7-е изд.]. – М. : Издательство ЛКИ, 2010. – 264 с.
9. Карпа І. Довго і зло / Ірена Карпа. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. – 319 с.
10. Карпа І. Суки отримують все : [роман] / Ірена Карпа. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. – 240 с.
11. Поваляєва С.В. БАРДО online / Світлана Поваляєва ; дизайн обкладинки І.А. Нестеренка. – Харків : Фоліо, 2009. – 281 с. – (Графіті).
12. Поваляєва С.В. Сімурґ / Світлана Поваляєва ; худож.-оформлювач І.В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2006. – 253 с. – (Графіті).
13. Роздобудько І. Гудзик / Ірен Роздобудько ; худож.-оформлювач І.В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2006. – 222 с. – (Колібри).

The article deals with the problem of future English teachers' sociocultural competence formation with the means of precedent texts. It has been mentioned that the knowledge of a foreign language is not always enough for the intercultural communication, as precedent texts incomprehension can break the process of intercultural communication. Taking into consideration this argument, a future English teacher must solve a very important task of learning the texts which are significant for the English not only at the English lessons, but also analyzing modern Ukrainian prose which broadens the student's mental outlook and forms his erudition and professional competence.

The main approaches to the sociocultural competence interpretation have been traced and the category of the precedent text has been determined. The examples of the precedent texts based on the English literature have been illustrated.

Key words: precedent text, sociocultural competence, English, prose, teacher, student, communication, knowledge, culture.